

Communal Obligation to Fund Special Education

Jonathan Ziring

1. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כ עמוד ב-כא עמוד א

מתני'. חנות שבחצר - יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין; אבל עושה כלים, יוצא ומוכר בתוך השוק; ואינו יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות .
גמ'. מ"ש רישא ומ"ש סיפא? אמר אביי: סיפא אתאן לחצר אחרת. א"ל רבא: אי הכי, ליתני: חצר אחרת - מותר! אלא אמר רבא : סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך. דאמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל; שבתחלה, מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה, מאי דרוש? ולמדתם אותם - ולמדתם אתם, התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש? כי מציון תצא תורה; ועדיין מי שיש לו אב - היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב - לא היה עולה ולמד, התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך; ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז, ומי שהיה רבו כועס עליו - מבעיט בו ויצא, עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע... אמר רבא: מתקנת יהושע בן גמלא ואילך, לא ממטינן ינוקא ממתא למתא, אבל מבי כנישתא לבי כנישתא ממטינן, ואי מפסק נהרא לא ממטינן, ואי איכא תיתורא ממטינן, ואי איכא גמלא לא ממטינן. ואמר רבא: סך מקרי דרדקי - עשרין וחמשה ינוקי, ואי איכא חמשיין - מותבינן תרי, ואי איכא ארבעין - מוקמינן ריש דוכנא, ומסייעין ליה ממתא .

2. שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמה

סעיף טו: כ"ה תינוקות, מספיק להם מלמד אחד. היו יותר על כ"ה, עד מ', מושיבין אחר לסייעו בלימודם. הגה: ואפילו שכרו הקהל מלמד לכל תינוקות סתם, הוא מושיב אחר לסייע בעדו, והם יתנו לו שכרו. (נ"י פ' לא יחפור). "א דאם אין בעיר כ"ה תינוקות, אין בני העיר חייבים לשכור להם מלמד. (הגהות מיימוני פ"ב דת"ת ותוס' ור' ירוחם). ו"א דאפילו בפחות מזה, חייבים. (שם בנ"י). היו יותר מארבעים, מעמידים שנים.

3. פתחי תשובה על שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמה סעיף טו

דאפילו בפחות עיין (בתשובת אמונת שמואל סימן כ"ו) שהכריע כסברא הראשונה אך כתב דנ"ל דשיעור כ"ה תינוקות לא היה שייך רק בדורות התלמוד משא"כ בדורות הללו שנתמעטו הלבבות וא"א למלמד אחד בסך כ"ה והלואי שיצא ידי חובתו בסך עשרה וכ"ש י"ב פשיטא דהוי בדורותינו ככ"ה בזמן התלמוד ולכן הורה בישוב אחד שהיה בו ששה ב"ב ויש להם כעשרה או י"ב נערים ואינם רוצים לשכור להם מלמד דיכולים לכופ זא"ז

4. ערוך השולחן יורה דעה סימן רמה סעיף כה

סעיף כה: ובאמת לכאורה אינם מובנים דברי התוס' והרא"ש כלל דאיך אפשר לומר דפחות מכ"ה ילכו בטל ח"ו וברירא לי דכוונת רבותינו כן הוא דאם יש עיר סמוכה שיש שם מלמדי תינוקות ובעיר זו ליכא כ"ה תינוקות אין יכולין לכופ לשכור מלמד כאן אלא מוליכין להעיר הסמוכה דזה שאמרו דאין מוליכין מעיר לעיר זהו כשיש כאן כ"ה תינוקות אבל בפחות מזה מוליכין להעיר הסמוכה וראיה ברורה לזה ממ"ש התוס' שם על הך דלא ממטינן ינוקא מעיר לעיר כתבו וז"ל וכגון שיש כאן כ"ה ינוקי שראויין להשכיר להם מלמד עכ"ל וכ"כ הרא"ש ע"ש ומאי בעי בזה פשיטא דבפחות מכ"ה אין כופין זא"ז אלא וודאי דהכי קאמרי דכשיש כאן כ"ה כופין לשכור מלמד כאן ולא להוליכין לעיר הסמוכה אבל כשאין כאן כ"ה אין כופין אלא מוליכין וכל זה כשיש עיר סמוכה עם מלמדים אבל בדליכא פשיטא שכופין זא"ז לשכור מלמד:

סעיף כו: ולפ"ז דברי רבינו הרמ"א בסעי' ט"ו אינם מדוקדקים שכתב "א דאם אין בעיר כ"ה תינוקות אין בני העיר חייבים לשכור להם מלמד ו"א דאפילו בפחות מזה חייבים עכ"ל ונראה מדבריו שהוא פירש בכוונת התוס' והרא"ש ושאר ראשונים שכתבו כן הוא כפשוטו והדברים מתמיהים ובוודאי כוונתם כמו שבארנו וחלילה לומר דפחות מכ"ה ילכו בטל מתורה ואף שאפשר שגם כוונת רבינו הרמ"א כעין זה ללמדם באופן אחר מ"מ היה לו לבאר וגם מפרשי הש"ע היה להם לבאר וצ"ע :

5. שולחן ערוך הרב יורה דעה הלכות תלמוד תורה קונטרס אחרון פרק א הערה ג

ומיהו י"ל שלא לכופ הקהל אלא לשכור מלמד אחד לכ"ה תינוקות כבימיהם. ואף שלפי סדר הלימוד הנהוג עכשיו שהעיקר הוא משנה וגמרא אי אפשר למלמד אחד ללמד יפה עם הרבה תינוקות כל כך, מ"מ מאחר שהחויב הוא מתקנת יהושע בן גמלא אי אפשר לחייבם יותר מהתקנה, ויוצאים הקהל ידי חובתן במלמד שילמדם כסדר הלימוד שבימיהם. ואף שעכשיו אין התינוקות יודעים לשון הקודש כבימיהם, מ"מ משמעות הטור וש"ע ושאר פוסקים שגם עכשיו שצריך ללמדם פירוש המלות ולהבינם יפה אף על פי כן די במלמד אחד לכ"ה תינוקות .

6. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן כט: החילוק בין שוטה הפטור ממצוות ופתי החייב במצוות, וחויב חינוך ילדים פתאים

הנה ודאי איכא חילוק בין שוטה ובין פתי ביותר (עי' בזה מש"כ באגרות אה"ע ח"א סימן קס"ד לעניין חליצת פתי ביותר) - ששוטה לא תלוי בכשרונות הבנת דברים ועניינים. דאף בעלי כשרון להבין הדברים, אפשר שדעתם תהא משובשת ומטורפת, והיינו שיועד ומכיר שאיכא חילוק בין הדברים שרואה, אבל הוא טועה בדמיונו ומתחלף אצלו הדמיונות בזמנים קצרים מאוד. ויש שגם בבת אחת מתחלפים אצלו, וכמעט שכל אדם מכיר זה שהאיש ההוא שוטה. וגם שייך שאדם בר דעת יעשה לפעמים דברים שנדמה כמעשה שיגעון, וכנאמר בקרא על יהוא שהיה בר דעת גדול וראוי להנהגת מלוכה, ועשה הרבה פעמים מעשים שהיו כמעשה שיגעון. כדאמר הצופה על מנהיג המחנה שרואה מרחוק, שהוא מנהיג כמנהיג יהוא, כי בשגעון ינהג (מלכים ב' ט', כ'). אף שאדרבה עשה הנהגתו בחכמה, אבל מחמת שלא הובנו מעשיו

למנהיגים אחריו היו אומרים כי בשגעון הוא מנהיג - מצד דמיונות בעלמא. אבל פתי הוא מי שדעתו קלישתא, שאינו מבין הדברים כמו שהן, ואינו יודע לחלק בין הדברים שרואה ולהבין צורכם. והוא בגדלו כדעת קטן, יש שהוא כדעת בן שש ויש גם כפחות. אבל דעתו הוא קבוע כפי מדרגת שכלו ומתפתח קצת מעצמו, וכאשר כתבו השואלים בעצמן. ויש גם שאין מתפתחין מעצמן, אבל אפשר שע"י חינוך ולימוד יתפתחו קצת. שהשואלים רוצין לידע אם יש חיוב ללמוד עמהם מה שאפשר ללמדם ולחנכם במה שאפשר שידעו .

והנה שודאי חייבים במצוות כשהביאו שערות והם בני י"ג ובנות י"ב ויש חיוב על האבות ללמדם מה שאפשר להם מקטנות בזמן ששייך שיבינו לפי כוחם. ולא בבני שש שמחוייבין להתחיל עם סתם ילדים, אלא בזמן שמכיר כל אחד על בנו שכבר שייך ללמוד איתו הוא הזמן ללמדו - ק"ש בע"פ עד שידע פרשה ראשונה, ותמונת האותיות וקריאתן, וללמדו שיש בורא עולם ובורא כל הדברים שאוכל ושותה וכדומה, וגם שיש דברים אסורין לאכול, ושיום השבת אסור לאמו לבשל, ושצריך לשמוע קידוש, וכדומה מה ששייך שידע. וכמובן שלא ביום אחד שייך שילמדהו, אלא לאט לאט. וכשיוכל לקרא בסידור, אף בדוחק, ק"ש וש"מ"ע יתחיל ללמדו חומש. ומאחר שאי אפשר זה להאב עצמו הטרוד בפרנסתו ובלמודו, מחוייב ביחד עם עוד אבות כשישנם לשכור להם מלמד על זה. וכמובן א"א למלמד ללמוד עם תינוקות כאלו בסך תינוקות שלומד מלמד עם סתם ילדים, והיה מחוייבין לשכור להם מלמד אף לסך קטן כפי טיב הילדים במדרגתן שיאמדו המבינים בזה, פעמים ששה ופעמים ז' וח', שהוא ב' וג' פעמים יותר מסתם תינוקות. שלא כל אדם אפשר לו לעמוד בהוצאה שכזו כשהקהילות לא יעזרו בזה .

ולחייב את כל אדם שיעזרו לזה מחיוב צדקה, לכאורה אין לחייב אלא לסתם תלמידים ששייך שילמדו אצל מלמד אחד כ"ה תינוקות. אבל לחייב את כל אדם שיעזרו לשיבה דתלמידים כאלו - שצריכין לכ"ה ילדים שלשה מלמדים ואפשר גם ארבעה - אולי לא חייבו רבנן. ואף שלא מצינו בגמ' שגם למלמד אחד לכ"ה ילדים שחייבו בהתשלומין גם את מי שאין לו בן, דהתקנה (בבא בתרא כ"א ע"א, עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר וכו'), אמר רבא מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא וכו', ואמר רבא סך מקרי דרדקי עשרין וחמשה ינוקי וכו') הא הוצרכה להחיות על פרנסי העיר שיראו שיהיה בכל עיר ועיר מלמדים קבועין לתינוקות, ולא יצטרכו להוליך את הילדים לעיר אחרת. שא"כ אפשר שכל אחד מהאבות ישלם בעצמו כפי שפסק בעצמו עם המלמד, וכשהיה האחד עני הוצרך בעצמו לחזור על הפתחים לשלם. מ"מ מלשון מושיבין, משמע דהוא גם משלמין, דסתמא המושיבין הם המשלמים מאחר דלא נתפרש. וגם כיוון שתקנת יהושע בן גמלא היתה כדי שכל ילדי ישראל ילמדו, לא רק מי שיש לו אב, היה דואג גם על בני עניים וגם על אלו שהאב לא ירצה לשלם. וגם הא ודאי כשהושיבו בכל פלך ופלך (כדאיתא בב"ב שם התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים וכו', ועדיין מי שיש לו אב היה מעלו ומלמדו מי שאין לו אב לא היה עולה ולמד, התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז, ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא, עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר) שאף מי שאין לו אב היה הבן בעצמו הולך, היו פרנסי וגבאי העיר מתחייבין. דהמלמדים הא לא יסמכו שאביו וקרוביו ישלמו כשלא יתחייבו הפרנסים והגבאים לשלם, ובפרט כשיש לחוש שיבעטו ויצאו. א"כ ודאי שגם המושיבין דתקנת יהושע בן גמלא, משמעו שהיו פרנסי וגבאי העיר מתחייבין לשלם והם יגבו מן האבות, או לכה"פ היו מקבלין על עצמן בדין ערבות. שא"כ פשוט שלבני עניים שילמו מקופת צדקה של העיר או מקופה מיוחדת לזה .

אבל אין להביא מזה ראייה שגם יתחייבו מקופה של צדקה לשלם למלמד לילדים שצריך להם שלשה וארבעה מלמדים לכ"ה ילדים, דאולי לא רצו חכמים להטריח הצבור יותר מזה. עכ"פ יהיה חיוב על שאר אינשי לשלם עבור חינוך ילדים אלה לפי הערך דמלמד אחד לכ"ה ילדים. וגם מסתבר דלא שייך לחלק, ואיכא חיוב ליתן ממעות צדקה גם על כל הוצאה מיוחדת מה שצריכים, מאחר שחזינן שצריך ליתן מצדקה גם על לימוד התורה. אך לענין קדימה למי שאין לו הרבה, יש לו להקדים תחילה לאלו שלומדים עם סתם תלמידים שיכולין לידע כל התורה בכמותה ובאיכותה ועמקותה, ואח"כ ליתן לאלו שלומדים עם תלמידים כאלו .

עכ"פ איכא חיוב על האבות ללמדם כפי האפשר להם, באלו ששייך הלמוד איתם, וגם לשכור עבורם מלמד שיכול ללמוד עמהם, וגם ליסד מוסד אם איכא הרבה ילדים כאלו. וגם איכא על אינשי אחריני לעוזרם מדמי צדקה כפי שכתבת. אבל למי שאין לו דעת גם בגדלותו רק כבן ד' או ה' באופן קבוע, שלא שייך ללמוד איתו, נמי אינו פטור ממצוות מדין שוטה שלא נצטווה כלל, אלא מדין אונס. דמצד הציווי - מסתבר שהוא בכלל הציווי לחייבו. וממילא יש על הוריו למונעו מלעבור על לאוין לפי מה שבידים לעשות. אך אפשר שבאין לו דעת כלל, אפילו כפעוטות, לא שייך לומר שהוא בכלל החיוב, דכן משמע מחת"ס א"ח סי' פ"ג, והוא משום דזה נחשב ג"כ כשוטה מאחר שאין לו דעת כלל, והוא עוד מין שוטה. אבל כשיש לו דעת במידת פעוטות הוא ודאי חייב בכל המצות .

7. הרב שלמה זלמן אויערבך, שולחן שלמה: ערכי רפואה, חלק ג, עמ' קנא וגם בנשמת אברהם יורה דעה סימן רמה
ילדים שוטים או בעלי תסמונת דאון, שהאפשרות ללמדם היא רק בכיתות קטנות, חייבת הקהילה מדינא להקים כיתות קטנות המתאימות לילדים אלה, כשם שהיא חייבת לדאוג לחולה הזקוק לטיפול רפואי ואין בידו לשלם

8. ר שלום יוסף אלישיב, נשמת אברהם יורה דעה סימן רמה
שחייבים להעמיד מורה למספר המתאים של הילדים. והמספר של כ"ה ילדים הוא בילדים רגילים

9. עיין בהרב יהודה זולדן "האם אנו מחוייבים לדאוג לתלמידים עם צרכים מיוחדים?"
10.